

Den bugede kat

Forsøg på en strukturanalyse

Af Bengt Holbek

Analysen af fortællestrukturer kom i vælten i slutningen af 1950'erne, og i den sidste halve snes år er en mængde forsøg på at skabe pålidelige metoder fremkommet; i første bind af nærværende tidsskrift forsøgte jeg at give et overblik over nogle af ideerne inden for dette felt. Her skal nu fremlægges et eksperiment med en analysemetode, som i første omgang så besnærende let ud, men i anden omgang mødte uventede vanskeligheder.

I

I 1912 optegnede Lars Andersen i Højby efter Kristiane Rasmusdatter (f. 1844 i Asnæs) følgende historie, som hun havde hørt af sin mor:

Kællingen skulde bort, og saa kogte hun Melgrød og Sild til sig selv og til Katten. Sin egen Melgrød og Sild satte hun oven paa Kakkelovnen. Kattens Melgrød og Sild satte hun paa Gulvet. »Nu maa du være en god Mis og spise din Melgrød og din Sild, men min Melgrød og min Sild maa du ikke røre.«

»Jav«, sa' Mis, og saa gik Kællingen bort. Men Mis han var sulten lige med det samme. Han spiste sin Melgrød og sin Sild. Saa gik han og ventede og ventede, men Kællingen blev borte. Da tænkte han, at han maatte ud at se, hvor hun blev af, for nu var han sulten igen. »Mjav«, sa' Missen. Og saa spiste han al Kællingens Melgrød og al hendes Sild. Saa skulde han ud at se om hende igen. Men da kom hun.

»Naa, min lille Missekat er du der, har du faaet spist din Melgrød og din Sild, nu skal jeg rigtignok hen og have min.«

»Mjav«, sa' Mis.

Men ak da Kællingen kom, saa var hendes Melgrød og Sild spist. »Hvor er min Melgrød og min Sild Mis?« Nu var hun vred. »Har du voved og spise den, saa skal du ha ad Kæppen.«

»Mjav«, sa Mis. Da Kællingen saa kom med Kæppen saa slugte Mis baade

hende og Kæppen, Gryden og Stikken, og nu masserede han ud ad Landevejen. Saa træffer han paa en Mand, der gik og pløjede.

Da sagde Manden: »Hvor skal du dog hen lille Misse Kissekat, mens du er saa buget?«

»Jeg kan sagtens være buget, jeg har spist min Melgrød og min Sild, Kællingens Melgrød og Kællingens Sild, Kællingen og Kæppen, Gryden og Stikken; Tier du ikke stille, saa sluger jeg dig med.«

»Naa,« sa' Manden du sluger vel ikke saa store stykker.«

»Hap,« sa Missen, og saa sluget han baade Manden, Ploven og Hestene. Saa masserede Missen af igen. Da kom han til en Mand der gik og harvede.

Saa sagde denne Mand: »Hvor skal du hen min lille Misse Kissekat, mens du er saa bued?«

»Jeg kan sagtens være bued, jeg har spist min Melgrød og min Sild, Kællingens Melgrød og Kællingens Sild, Kællingen og Kæppen, Gryden og Stikken, en Mand der gik og pløjed og hans Heste, tier du ikke stille, saa sluger jeg dig med.«

»Det lader du vel nok være,« sagde Manden.

Men Mis slued baade Mand, Harve og Heste. Han masserede nu igen. Saa kom han til en Mand, som gik og tromled.

»Hvor skal du hen min lille Misse Kissekat, mens du er saa bued?«

»Jeg kan sagtens være bued. Jeg har spist min Melgrød og min Sild, Kællingens Melgrød og Kællingens Sild, Kællingen og Kæppen, Gryden og Stikken, en Mand der gik og pløjed og hans Heste, en Mand som gik og harved og hans Heste, tier du ikke stille, saa sluer jeg dig med.«

»Naa naa,« sa' Manden.

Men Mis slued baade Mand, Tromle og Heste. Og saa masserede han af igen. Saa kom han til en Mand, der gik med en Saasæk.

Denne Mand sagde til ham: »Hvor skal du hen min lille Misse Kissekat, men du er saa bued?«

»Jeg kan sagtens være buved, jeg har spist min Melgrød og min Sild, Kællingens Melgrød og Kællingens Sild, Kællingen og Kæppen, Gryden og Stikken, en Mand der gik og pløjed og hans Heste, en Mand der gik og harved og hans Heste, en Mand der gik og tromled og hans Heste, tier du ikke stille, saa sluer jeg dig med.« Med det samme slued han baade Mand og Saasæk. Han gik nu videre og kom nu til nogle Mænd, der var ude at slaa i en Eng.

Saa siger de til ham: »Hvor skal du dog hen min lille Misse Kissekat, mens du er saa buved?«

»Jeg kan sagtens være buved, jeg har spist min Melgrød og min Sild, Kællingens Melgrød og Kællingens Sild, Kællingen og Kæppen, Gryden og Stikken, en Mand der gik og pløjed og hans Heste, en Mand der gik og harved og hans Heste, en Mand der gik og tromlet og hans Heste og en Mand med en Saasæk, tier I ikke stille, saa sluer jeg Jer med.«

»Nej, stop lidt min lille Mis, den gaar ikke for dig.« Og den ene gik hen og

hugged Hovedet af Mis, Saa kom Manden og Saasækken, Manden og Tromlen, Manden og Harven, Manden og Ploven og alle Hestene de slog Enden i Vejret. Der kom Kællingen og Kæppen, Gryden og Stikken, Kællingen fik sin Melgrød og sin Sild igen. Saa satte hun Hovedet paa Mis igen og tog ham med hjem. Hun koged nu en ny Potion Melgrød og Sild til Mis, for nu vidste hun der var ingen, der havde en saadan Mis som hun. Og der boede de sammen sidst jeg gik der forbi, og det gør de nok den Dag i Dag er.

I 1923 indsendte Lars Andersen en maskinskrevet kopi af sin optegnelse til Dansk Folkemindesamling. Denne kopi, som findes i samlingen DFS 1906/14, er her gengivet bogstavret, blot delt i afsnit af hensyn til dialogen. Der forekommer enkelte dialektale ordformer: *massere* betyder her *marchere*, mens ordet *buget* (*bued, buved*), der nu og da kan optræde i rigssproget, også i sideformen *bøvet*, er afledt af *bug* og betegner en som har en tyk, udspilet mave; *mens* (et enkelt sted *men*) synes her at have betydningen *siden, eftersom*.

Fortællingen har form som en kumulativ remse. Efter en prosainledning følger hovedafsnittet, hvor en stadig voksende remse i rytmisk form veksler med berettende prosa og dialog. Remsen gror, ligesom katten selv, til den ikke kan rumme mere: så brister den, og hele historien trimler baglæns, tilbage til udgangspunktet.

Kumulative remser er ganske almindelige i folkedigtningen, og nogle af dem er vidt udbredt og har en lang international historie bag sig. De rytmisk mest bundne former, repetitiverne, synges i visse tilfælde endnu, ligesom der stadig formes nye viser over den gamle skabelon. Anna Sophie Seidelin (1) har skildret, hvordan det er at fortælle disse historier. Hun omtaler den om geden, der ikke ville gå hjem, og drengen, der måtte bede en række uvillige væsener om hjælp, til han kom til katten: »Hvis man fortæller sådan en historie i stedet for at læse den, vil man opdage, at både fortælleren selv og den der får fortalt bliver mere og mere spændt, og spændingen stiger, sådan at når man kommer til hvor drengen spørger katten, er det næsten ikke til at holde ud. Man kan ligefrem ikke lade være med at gøre en pause, og føle på spændingen . . . I denne historie er spændingstallet altså syv. Så springer pausen når den har nået bristepunktet, så kommer forløsningen fra alt det nej, når katten siger sit langsomme: jo-o, og så ruller historien glat mod sin lykkelige afslutning, – når der har været tid til at ånde op i den lille malkepause« (s. 12). I en fjernsynsudsendelse for nogle år siden fortalte fru Seidelin, at fortællerytmen efter hendes erfaring kræver et bestemt åndedræt: remsen vokser simpelthen indtil det punkt, hvor man ikke kan sige mere uden at tabe pusten; man må ikke trække vejret midt i den, det ville ødelægge den.

Fortællingens stil er den rytmiske eventyrstil, som Rikard Berge (2) har beskrevet. Hans opfattelse, at det er »ei litterær prosaform nedervd fraa norrøn bokheim«, kan muligvis i almindelighed være rigtig; man kan dog ikke derfra slutte videre, at hver enkelt fortælling i denne stil har en tusindårig forhistorie, snarere

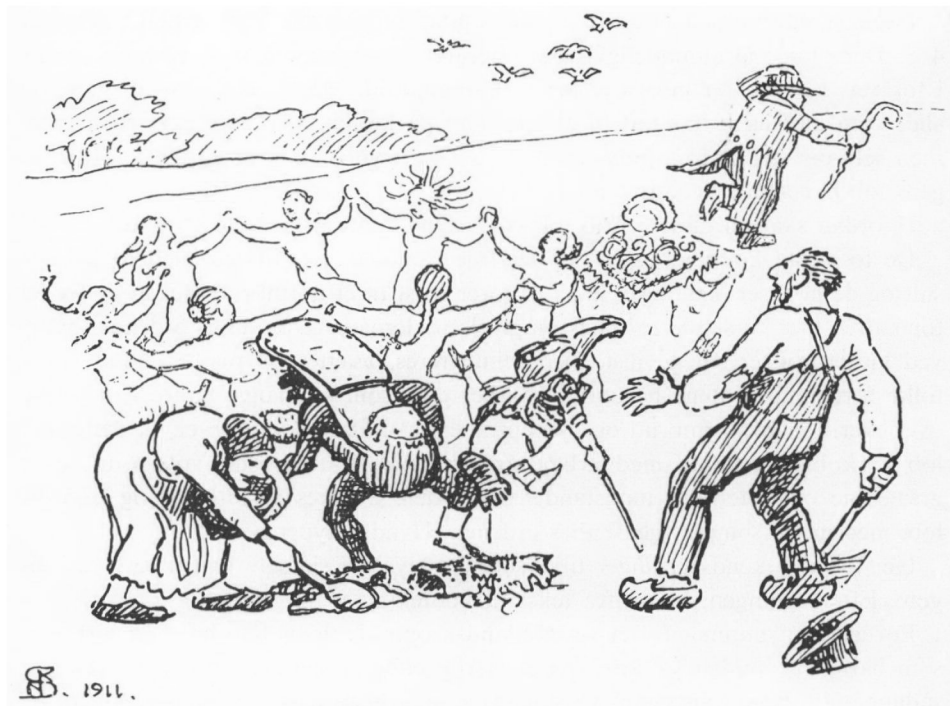
er der tale om, at nye former til stadighed har kunnet udvikle sig indenfor de traditionelle rammer.

En tolkning af »Den bugede kat« må tage sit udgangspunkt i selve stilformen, den strengt rytmiske opbygning. Fortællingen falder tydeligt i otte afsnit af ensartet indhold, kun første og sidste afsnit afviger fra det almindelige mønster. Dialogen, hvori den karakteristiske remse forekommer, mangler dog i de første tre afsnit. Hvert afsnit rummer tre led: 1) katten vil spise en bestemt genstand, 2) der er modstand, dog ikke i afsnit 1 og 7, 3) katten tilfredsstiller sin sult, dog ikke i afsnit 8. Her mister den alt hvad der ikke tilkom den, dvs. alt det den slugte i afsnit 2–7, og er tilbage ved udgangspunktet. Fortælleindholdet kan ordnes således:

afsnit	genstand	modstand	resultat
1	kattens melgrød og sild	–	+
2	kællingens melgrød og sild	<i>Min melgrød og sild må du ikke røre</i> (katten venter og venter, bliver sulten)	+
3	kællingen og kæppen gryden og stikken (= ?)	(Nu var hun vred:) <i>Har du vovet at spise den, så skal du have af kæppen</i>	+
4	en mand der gik og pløjede og hans heste	<i>Nå, du sluger vel ikke så store stykker</i>	+
5	en mand der gik og harvede og hans heste	<i>Det lader du vel nok være</i>	+
6	en mand der gik og tromlede og hans heste	<i>Nå nå</i>	+
7	en mand der gik med en såsæk	–	+
8	nogle mænd der var ude at slå i en eng	<i>Nej stop lidt min lille Mis, den går ikke for dig</i> (den halshugges)	÷

Forløbet i de tre kolonner er ret forskelligt. I »resultat«-kolonnen er det enklest: alt hvad katten har slugt i afsnit 2–7, mister den igen, således at den oprindelige orden er genoprettet. Til allersidst får den endog sit hoved sat på igen og en ny portion melgrød og sild.

I »modstand«-kolonnen er forløbet ganske ejendommeligt. Til at begynde med

Niels Skovgaards illustration til *Den tykke Kat*.

er der ingen modstand, katten spiser sin retmæssige portion, men derefter opstår fortællingens hovedkonflikt: på den ene side kattens voksende sult, på den anden det strenge forbud med truslen om straf. Katten venter længe, men den bliver stadig mere sulten, og til sidst bryder ordenen sammen under presset, forbudet overtrædes. Det er som en sluse der gennembrydes, mere og mere rives med. Først går det ud over kællingen, som er vred og kommer med en kæp; hun er kommet for sent, kan ikke længere styre situationen og bukker under. Dernæst bryder katten ud af hjemmet, »masserer« afsted og sluger den ene efter den anden. Deres replikker danner ved sammenstillingen et mønster, som næppe er tilfældigt: mens den første endnu er nogenlunde selvsikker, er den sidste så spagfærdig at han ikke får sagt et kny, før han er slugt. Nu er det almindeligt i mundtlig fortælling, at tilbagevendende replikker gengives i forkortet form anden og tredje gang, men dette gælder afgjort ikke for nærværende fortælling, hvis stil bl. a. afhænger af den ordrette gentagelse af replikker. Forandringen i ofrenes svar er en indholdsmæssig ændring, ikke blot en forkortelse. Det ser ud til, at fortælleren bevidst illustrerer en stadig svagere modstand. Da nulpunktet er nået, brydes denne udvikling. Mændene i engen lader sig ikke skræmme til at tie stille, som katten forlanger. Nu er det kattens bud, der brydes, hvorigennem den oprindelige orden kan genoprettes.

I »genstand«-kolonnen kan der også iagttages et forløb, i hvert fald i afsnittet 4-8. Der pløjes jo almindeligvis om efteråret, mens man harver, tromler og sår i forårets løb og slår græs i engen ved sommertid. Måske skal den melgrød og sild, kom kællingen har råd til at spendere på katten, vise efterårets rigelighed, men selv om det er for spidsfindigt, er det øjensynligt nok at katten i fortællingens løb har »masseret« året rundt.

Hvordan skal nu disse forløb tolkes? Udgør de tilsammen en struktur?

De to sidste kolonner lader sig let føje sammen. Konflikten mellem kattens sult og de grænser, kællingen har sat, fører først til et normbrud, der er til fordel for katten men til skade for dens omgivelser; dernæst genoprettes ordenen, hvorved katten mister sin gevinst. Den reintegreres, »sættes på plads«. Skulle man tolke fortællingen alene herudfra, handler den, som så mange andre i mundtlig overlevering, om normbrud og -genoprettelse (3). Det mærkelige er, at dette forløb er koblet sammen med arbejdsårets forløb. Kattens sult vokser ud over grænserne om efteråret, modstanden mod den svækkes i vinterens og forårets løb, men næste sommer genskabes ordenen. Hvad betyder dette?

Her må nye kendsgerninger til, strukturanalysen i sig selv kan ikke føre længere. Eftersøgningen må gå fra tekst til kontekst.

Fortælleren stammer fra et vestsjællandsk område, hvor hun har lært historien som barn, dvs. midt i 19. årh. Det er nærliggende at spørge, om der er træk i et sådant miljø, som kan sættes i forbindelse med historiens hovedtema, sulten, og den årlige arbejdsrytme.

Det er der. Moderne velfærdsmennesker mærker meget lidt til den årlige vekslen i ernæringsrytmen, ud over de sæsonmæssige prisudsving og det skiftende udbud af friske grønsager og frugter; men i den gamle naturalieøkonomi havde bønderne – og det er bønder i arbejde, katten møder – en stærkt markeret ernæringsrytme. Om efteråret var høsten i hus, hen mod jul blev der slagtet, og vinteren og foråret igennem skulle mennesker og dyr leve af forrådene, hvad der krævede en streng og nøjagtig husholdning. Det var husmoderen, der stod for disponeringen af forrådene. I år med dårlig høst var det særlig nødvendigt at spare lige fra begyndelsen, og alligevel kunne det blive til direkte nød hen på foråret.

Den gamle landhusholdnings ernæringsrytme, og især dens konsekvens, at der skulle disponeres stramt med henblik på den magre tid, har uden tvivl stået klart i fortællerens bevidsthed. Hun var selv husmor og havde lært fortællingen om den bugede kat af sin egen mor. Det er nærliggende at se en sammenhæng her og tolke således: om efteråret er der mad nok, men husmoderen, fortællingens »kælling«, giver ikke katten mere end der tilkommer den. Den bryder imidlertid fri, hensynsløst og kortsynet, og dermed falder den omhyggeligt tilrettelagte orden. Manden – det er den samme mand, vi ser i arbejde på forskellige årstider – svækkes, hen på foråret er han afkræftet af sult. Først midt på sommeren kan han overvinde sulten og igen få katten under kontrol; men muligheden for et nyt udbrud er til stede, for katten lever videre hjemme hos kællingen.

Fortællingen giver altså et sammentrængt billede af årets vekslende rytme. Det er ikke nødvendigt at tolke katten som et sindbillede på sulten eller vinteren, for fortællingen er ikke en lignelse i den forstand, at hver optrædende symboliserer et begreb. Den er nærmere i slægt med Faraos drøm i Det gamle Testamente (1. Mosebog kap. 41) om de syv magre køer der slugte de syv fede, og de syv gølge aks der slugte de syv fulde og gode. Josef udlagde drømmen som et varsel om kommende år, om overflod og hungersnød, og fortællingen om katten kan udlægges på lignende måde. Den handler om ordenen i bondens husholdning og om de skæbnesvangre følger af at bryde den.

Således tolket står fortællingen i nærmeste sammenhæng med fortællerens og tilhørerens hverdag. Fortælleren belærer tilhøreren om, at man ikke må kræve mere mad end man får tildelt. Tilhøreren har ofte nok set katten springe op på køkkenbordet for at stjæle, når der lå mad fremme og der ikke var voksne i køkkenet, og hun har set moderen bestyre forrådene og faderen arbejde i marken. Hver eneste detalje i fortællingen har været meningsfuld for hende.

II

Kan nu denne analyse og tolkning holde stik? Fortælleren kan ikke spørges, vi har kun nogle få oplysninger om hende og selve teksten. Den er blevet til litteratur, et stivnet øjebliksbillede af en inspiration. I eventyrforskningen findes imidlertid en anden kontrolmulighed: sammenligning med parallelmaterialet. Næsten alle eventyr foreligger i flere optegnelser, og der skulle være mulighed for at en struktur, som findes i en af dem, skulle gå igen i de andre.

I den internationale eventyrregistrant (4) er fortællinger af typen Den bugede Kat samlet under type nr. 2027. Til denne hører 20 danske optegnelser:

1. *Katten*. Fra Stevns /520/. (5) Trykt i Svend Grundtvig: *Gamle danske Minder i Folkemunde* III. Kbh. 1861, 77–88 nr. 42. Genoptrykt i bearbejdet form i Anna Sophie Seidelin: *Folkeeventyr og remser*. Kbh. 1970, 85–87.
2. *Katten*. Fra Slagelse-egnen /420/. Trykt i Arne: *Nogle Fortællinger, Sagn og Æventyr, indsamlede i Slagelse-Egnen*. Slagelse 1862, 83–84.
3. *Den slugne kat*. Optegnet af Lovise Hansen i Hurup, Thisted /1393/. Trykt i *Skattegraveren* VII (1887) 183–84 nr. 786.
4. *Den slugne kat*. Optegnet af N. E. Hansen, Borre, Møn /624/. Trykt *sst.* VII (1887) 193–94 nr. 791.
5. *Den grådige kat*. Optegnet af Maren Bonde, Vedersø, Ringkøbing /2542/. Trykt *sst.* XI (1889) 187–88 nr. 552.
6. *Den forheksede Kat*. Optegnet af Mikkel Sørensen, Alstrup, Besser /354/. Trykt i Evald Tang Kristensen: *Danske Dyrefabler og Kjæderemser*. Århus 1896, 59–61 nr. 119.

7. *Den slugne Kat*. Optegnet af Evald Tang Kristensen efter Mads Kr. Mortensen, Ørre /2485/. Trykt sst. 61–62 nr. 120.
8. *Sandsage om Mætte-Bugekat*. Optegnet af Kr. Skovmand, Bornholm /640/. Trykt sst. 62–63 nr. 121.
9. *Katté*. Optegnet af ETK efter Andr. Beiter, Tarm /2570/. Trykt sst. 63–64 nr. 122.
10. *Den brøsig Kat*. Optegnet af ETK efter Mads Jepsen, Kongsted /547/. Trykt sst. 64–65 nr. 123.
11. *Den tykke Kat*. Optegnet af ETK efter Kristian Pedersen, Gørlev /292/. Trykt sst. 65–66 nr. 123 (samme nr. som foreg.).
12. *Katten, der revnede*. Optegnet af ETK efter Hans Larsen, Hørsholm Realskole /19/. Trykt sst. 66 nr. 124.
13. *Per Kåkhålm's Kat*. Optegnet af ETK efter Mikkell Andersen, Brandstrup, Vindum /1773/. Eventyr-afskriftsrækken nr. 53b. Trykt sst. 66–67 nr. 125.
14. *Ulven*. Optegnet af ETK efter seminarist Povlsen, Rovst, Grimstrup /2624/. Trykt sst. 67–68 nr. 126.
15. *Katten, der aad*. Optegnet af ETK efter Else Jakobsen Nørregaard, Gjellerup /2489/. Ms. ETK dagbøger 1721b. Eventyr-afskriftsrækken nr. 827.
16. /Uden titel/. Optegnet af Anker Hårup 1908. Lært ca. 1893 af moderen Karoline Møller, Ø. Alling /1963/. Ms. DFS 1906/14.
17. *Den tykke Dreng*. Optegnet af Johan Rasmussen, Bøgebjerggård, Høkkerup, efter Ane Kristine Pedersdatter, Gelstrup Egebjerg /336/. Afskrift, indsendt til Dansk Folkemindesamling 1923 af Lars Andersen, findes i DFS 1906/16.
18. *Eventyr*. Optegnet 1935 af Johs. Chr. Jensen, Rønne, efter Ellen Folkmann, Klemensker /661/ (der havde hørt det af sin bedstemor, f. 1845 på Bornholm). Ms. DFS 1906/14.
19. *Mette byggekæt*. Optaget på bånd 1956 af Iørn Piø efter fru I. Skovmand, Bornholm /640/. Bånd i DFS mgt GD 1956/02.
20. *Den bugede Kat*. Aftrykt ovenfor.

Pladsen tillader ikke anførelse af alle disse tekster. Her kan kun gives en beskrivelse af typens tre afsnit: indledning, hoveddel og slutning.

Hovepersonen er en kat i alle tekster undtagen i nr. 14 og 17. I nr. 6 er katten en forvandlet prinsesse; der er et indledningsafsnit, hvor prinsessen stjæles af en gammel troldkælling og forvandles til en kat, som en dag skal passe grøden mens kællingen er borte. Katten æder grøden, løber hjemmefra og sluger forskellige væsener. En prins slår den ned; derved hæves forvandlingen, prinsessen bliver sig selv igen og ægter prinsen, og man hører intet mere til dem, hun som kat har slugt. I vor sammenhæng er denne fortælling atypisk. Der synes at være tale om en form af type 313/314, hvor flugten fra trolden er erstattet af en sekvens fra type 2027.

I nr. 14 er hovedpersonen en ulv, der kommer til en hyrdedreng som er i færd med at spise sin mad. Han nægter at give den noget, hvorpå den æder først ham og maden, dernæst den række væsener som er sædvanlig i typens jyske former (dog ingen ulv!). Her synes at være tale om en sammenblanding med type 2028, hvor den slugne ulv eller bjergmand er et væsen, som hører til ude i naturen, og som først er farlig når mennesker vover sig ud i dets domæne (tilsvarende kan en kat enkelte gange optræde i type 2028).

Mest mærkelig er nr. 17, hvor hovedpersonen er en dreng, som skal hjem at se til sin mor. På vejen æder han forskellige mennesker, uvist hvorfor, indtil en lille gåsepige slår ham »med en lille Svip over Maven saa den revnede og der ligger det altsammen i en stor Klat«. Der synes ikke at være tale om sammenblanding med nogen anden type. Man må antage en selvstændig bearbejdelse af type 2027, skønt hensigten er uklar. På flere punkter står denne optegnelse Den bugede Kat nær; geografisk tilhører de samme område.

Resten af optegnelserne kan henføres til to grupper: enten begynder katten sin karriere med et forsvarligt morgenmåltid, f. eks. »syv Sætter Mælk og syv Mus« (nr. 3, 8, 9, 13 og 19), eller også forgriber den sig på kællingens grød, som i Den bugede Kat (nr. 1, 2, 4, 5, 6, 7, 10, 11, 15, 16, 18), og da hun kommer hjem, bliver hun også ædt (dog ikke i nr. 6 og 18), hvorpå katten begiver sig afsted. I nr. 18 optræder kællingen først i historiens slutning, her er det hende der slår katten ihjel. I nr. 12 begynder fortællingen ikke hjemme; da katten, noget tilfældigt, har begyndt med at sluge to drenge som stod og hakkede ler, fortsætter den, lige så tilfældigt, med at sluge en gammel kælling som sad og rørte grød. Det er rimeligt at antage, at der bag de foreliggende former i nr. 6, 12 og 18 ligger den sædvanlige type.

Opsummering: i 13 tekster (1, 2, 4, 5, 6, 7, 10, 11, 12, 15, 16, 18, 20) optræder indledningsmotivet: katten æder grøden, og da kællingen vil straffe den, bliver hun også slugt. Så går den hjemmefra.

I 5 tekster (3, 8, 9, 13, 19) æder den et rigeligt morgenmåltid, men er stadig sulten og går hjemmefra.

I 2 tekster (14, 17) er indledningen atypisk.

Hovedafsnittet fortæller om kattens hungermarch. Når den har slugt det ene, går den videre til det næste. I de fleste optegnelser har hvert lille afsnit en dialog, hvor katten gentager den stadig længere remse over, hvad den har slugt (en tilsvarende kumulativ remse findes i den nærtstående type 2028). Materialet skal her gengives i geografisk orden:

Bornholm:

18: Spiggafetta (høne), Vandplåska (and), Rommelitut (ko) – gammel kone slår katten over maven med sin knortekæp, så maveskindet revner.

8: Hønne-Spættenfod, And-Snadderbæk, Gås-Slinken, Føl-Skrattenben, Mand

med dit Tornlæs og dine Heste – Vædder med dine krogede Horn støder hul i siden på katten.

19: som 8 (dog: Føl Strittenben).

Jylland:

- 9: Hare Rumpentå, Skade Hvippentå, Ræv Rystenul, Ulv Vejselænd, gammel Mand med et Læs Træ – lille Dreng med en Kårde ved Siden slår den ihjel og sprætter bugen op på den.
- 13: Skarobbentø (skade), Harobbentø (hare), Ulveesenaast (ulv), Ræwrestihwål (ræv), to karle med tolv par okser – bitte dreng med kårde ved siden hugger hul i kattens side.
- 14: Hyrdedreng, Skåd-hvippen-Tå (skade), Hår-rumpen-Tå (hare), Røv-resten-Hwål (ræv), en Mand med tolv Par Øksne, en Soldat med en Sabel ved Siden – soldaten skærer hul på ulven indefra.
- 3: Krag'hoppentå, Har'hoppentå, Ræv-rist-din-hål', tolv karle, tolv kobbel stude, tolv læs vadmæl, tolv skriverkarle – sånær som én, der får fat i en økse og kløver katten.

Møn:

- 4: Krage-Linkentå, Hejster-Skinkeben (hest), syv fugle i en hob, syv piger i en skov, en mand der gik og pløjede – kommer i slagsmål med en anden lille kat, der river hul på den.

Sjælland med Samsø:

- 11: Gåsen med sin Nip og Nap, Ræven med sin røde Lap, tre Piger på Sand-banken, fire Piger på Vejensbjærget, Karlen med sit store Læs, Præsten med sin krogede Stav, Degnen med sin høje Hat – en hund bider hul i siden på katten.
- 1: Skohottentot, Skolinkenlot, fem Fugle i en Flok, syv Piger i en Dands, Madammen med sin hvide Svands, Præsten med sin krogede Stav – Brændehuggeren med sin Øxe hugger den midt over.
- (nr. 5, 7, 15 og 16 er optegnet i Jylland men direkte afhængige af 1).
- 5: Skoggerenlat, Skallingentat, fem små fugle i en flok, syv piger i en dans, madammen med hendes hvide svans, præsten med hans krogede stav – skovhugger slår den ihjel med økse, sprætter dens mave op.
- 7: En Mand der hed Skahottentot, en Karl der hed Skalinkenlot, fem Fugle i en Flok, syv Børn i en Dands, Madammen med hendes hvide Svands, Præsten med hans krogede Stav – Brændehuggeren med hans Øks' hugger den midt over.
- 15: En Mand der hed Skahottentot, en Mand der hed Skalinkenlot, fem Fugle i en Flok, syv Børn i en Dands, Madammen i hendes hvide Svands, Præsten

med sin krogede Stav – Brændhuggeren med hans Øgse og hans Sav hugger katten over.

- 16: Skahottentot, Skalinkenlot, fem Fugle i en Flok, syv Piger i en Dans, Madammen med sin hvide Svans, Præsten med sin krogede Stav – Brændhuggeren hugger hovedet af den.
- 10: En Mand med en Trillebør, en Karl med et Læs Tjørn (samt Heste og Tjørne og Vogn), en hel Menighed, Præsten og Degnen og en Flok brølende Køer – Ronvædder bønser katten i maven så den revner.
- 2: En Mand der kom kjørende med et Læs Tjørne (æder Manden og Bæsterne og Vognen og Tjørnene), fem Karle der stode og gravede i en Leergrav, en Pige der havde en Hund med sig – hunden gnaver hul.
- 6: Fire Karle som arbejdede i en Grusgrav, tre Jomfruer som kom fra Kirke, Degnen i sin hvide Kjole – prins slår den mellem ørerne med sin stok, så den falder om og rejser sig som prinsesse.
- 12: To Drengene der hakkede Ler (æder drengene, leret og lerhakken), Kjællingen og Grøden og Grødstikken, et Føl, en Bonde der kom kjørende med et Læs Tjørne, en Kirkeforsamling der kom snakkende, en Degn der kom syngende, og en Præst der kom prækende – en stor gammel vædder tilbyder at løbe lige i kattens gab, men stanger den i stedet så den revner.
- 17: En Mand der pløjede (æder manden og hestene), en Pige som harvede (æder pigen, hestene og harven), fem Mænd der sad på et Havegærde, fire Piger der dansede – gåsepige slår ham over maven så den revner.
- 20: En Mand der gik og pløjede og hans Heste, en Mand der gik og harvede og hans Heste, en Mand der gik og tromled og hans Heste og en Mand med en Saasæk – høstkarle i eng hugger hoved af katten. Den får det siden sat på igen og lever videre.

Det er straks tydeligt, at nr. 20 er ene om en ordning efter årstidernes arbejde og, bortset fra nr. 6, ene om at katten lever videre. Ingen af de øvrige fortællinger kan sættes i forbindelse med et årligt kredsløb, hvilket betyder at analysen af Den bugede Kat ikke har gyldighed for hele type 2027. Dette fører til to spørgsmål: hvordan skal de andre tekster tolkes, og hvordan hænger de sammen med nr. 20?

Den geografiske ordning af materialet er samtidig en ordning fra enklere mod mere udviklede former. I de jyske tekster er det berettiget i nr. 14 at se bort fra Hyrdedrengen, der er et spor af sammenblandingen med type 2028, og i nr. 3 at slå de tolv karle, tolv kobbeltude og tolv læs vadmel sammen, de svarer til den mand med et vognlæs, der findes i nærtstående former. De to mærkelige væsener Skohottentot og Skolinkenlot (el. lgn.), der optræder i den sjællandske nr. 1 og dens jyske aflæggere nr. 5, 7, 15 og 16, kan forklares ved hjælp af de dyr der optræder i de bornholmske, jyske og mønske tekster: det er skade(hare)-hoppen-tå og skade-linken-tå (linke = halte, hinke) i forkledning. Madammen med sin

hvide svans synes at være en købstadfrue iført kjole med slæb. Bag præsten skimter man, på grund af den krogede stav, en biskop.

I de første 15 tekster kan man tydeligt se en slags rangordning af dem der bliver slugt: mindre dyr og fugle, større dyr eller en fugleflok, piger eller børn, mænd i arbejde, fornem dame eller – pudsigt nok – en menighed, fornem herre (man må anse skriverkarlene i nr. 3 for finere end de tolv karle med stude og vadmel); dette kan opstilles skematisk:

nr.	smådyr/ fugle	større dyr/ fugleflok	piger/ børn	mænd i arbejde	fin dame/ menighed	fornem herre
18	1 2	3				
8	1 2 3	4		5		
19	1 2 3	4		5		
9	1 2	3 4		5		
13	1 2	3 4		5		
14	2 3	4		5		
3	1 2	3		4		5
4	1	2 3	4	5		
11	1	2	3 4	5		6 7
1	1 2	3	4		5	6
5	1 2	3	4		5	6
7	1 2	3	4		5	6
15	1 2	3	4		5	6
16	1 2	3	4		5	6
10				1 2	3	4 5 (køer)
(12)		3		4	5	6 7)
(6)				1	2	3)

I nr. 10 er rangfølgen mindre udtalt, en flok brølende køer optræder sidst og ikke på deres traditionelle plads. Til de 15 optegnelser kan man lægge nr. 12, hvis man først regner fra kællingen med grøden og grødstikken, som det er almindeligt i typen, og nr. 6, hvis man antager de »tre Jomfruer som kom fra Kirke« for en menighed; det betyder at en klar rangfølge kun mangler i nr. 2, 17 og 20. De stammer alle fra Vestsjælland eller Samsø. Når man ser bort fra disse, er det almindelige for typens danske former altså, at katten på sin vej stiler stadig højere. Den begynder hjemme med at foræde sig, ofte forgriber den sig på kællingens grød og sluger så hende, da hun vil straffe den. Dernæst går det ud over mindre dyr og fugle, så større dyr, flokke af fugle, flokke af piger eller børn, endelig en eller flere mænd i arbejde. De jyske, mønske og bornholmske tekster

går ikke videre; når katten i sit overmod forsøger sig med en vædder eller en soldat, altså farlige væsener, bliver den slået ihjel. Det synes ganske tydeligt, at der her foreligger et konen-i-muddergrøften-tema. Som fiskerens kone kender katten ikke sin plads. Da hun får magt til at stige, kender hun ingen grænse, hvorfor Gud sætter hende tilbage hvor hun kom fra – men nu uden magt til at stige igen. Da katten har overvundet den første begrænsning af sin sult, kællingens forbud, stiger dens appetit lige så ustyrligt, til den kommer ud for en stærkere; så bliver den dræbt.

I de sjællandsk-samsøske tekster sker en vis forskydning i rækken af væsener der sluges: dyrene træder tilbage eller forsvinder helt, i stedet optræder flere slags mennesker. Manden i arbejde dubleres og efterfølges af fine folk såsom præst, degn, købstadfrue, til tider en hel menighed. I nr. 1 (samt dens fire aflæggere) rykkes manden i arbejde ud af rangfølgen og sættes sidst, som den eneste der, meget logisk, har magt til at standse katten. I en del af teksterne i denne gruppe synes det imidlertid tilfældigt, hvordan remsen er opbygget. Det ser ud til, at rangfølgen ide i Vestsjælland og på Samsø er gået tabt (dog ikke i tekst nr. 11) – og at fremkomsten af Den bugede Kat skal ses på denne baggrund. En fortæller, måske meddelerens egen mor, har kendt en form, som i hvert fald indeholdt den pløjende mand, men i øvrigt har været utilfredsstillende, ikke velbygget. Resolut har hun fjernet resten og med den ene figur som udgangspunkt opbygget en ny, raffineret form af typen.

Fortællingens slutning bidrager ikke med videre nyt. Det spiller ingen særlig rolle, hvem der standser kattens løbebane. Motivet med vædderen, der tilbyder at springe i gabet på katten men i stedet stanger den ihjel, stammer vel snarest fra type 122, hvor den er kendt siden middelalderens rævedigtning (6). Om vædder-motivet, der kendes fra Bornholm og Sjælland, er oprindeligere end soldat-motivet, der er jysk, kan formentlig afgøres ved sammenligning med udenlandske optegnelser. Kattens banemand i de øvrige tekster: gammel kone, skriverkarl med økse, kat, hund, brændehugger med økse, gåsepige, prins, høstkarle, synes noget tilfældigt valgte og vidner om en vis ustabilitet i typen: det betydningsfulde for fortællerne har været kattens stigning og fald, ikke hvem der gjorde ende på den.

Undersøgelsen har vist, at den *betydningsstruktur*, som blev fundet i Den bugede Kat, ikke svarer til den som findes i så godt som alle andre optegnelser, til trods for at *fortællestrukturen* er den samme i alle optegnelserne (bortset fra nr. 6). Den videre forskning må derfor skelne endnu skarpere end hidtil mellem betydnings- og fortællestruktur.

En undersøgelse som nærværende er naturligvis ikke noget storværk. Imidlertid har det forhåbentlig kunnet vises at den heller ikke er ørkesløst filigranarbejde. En kombination af struktur- og typeanalyse sat i forbindelse med foreliggende viden om den tilværelsesform, hvorfra disse fortællinger stammer, viser klart, at

der ikke er tale om lige gyldig underholdning for børn og barnlige sjæle: fortællerne har haft noget vigtigt at sige om tilværelsen og har udtrykt det i et sprog som børn kunne forstå, med billeder taget fra en livsform som fortællere og tilhørere havde fælles. At vi må bruge analyser for at trænge ind i disse fortællinger skyldes kun, at vor kultur har forandret sig.

En efterskrift: den bornholmske tradition, der er bevidnet i nr. 8 og 19, lever endnu. Efter undersøgelsens afslutning havde jeg kontakt med professor Roar Skovmand, Skodsborg. Han har hørt historien af sin farmor, efter hvem hans farfar, Kr. Skovmand, optegnede den til Tang Kristensen, og har fortalt den videre til sine egne børn. Han bekræfter, at man også som barn opfatter historien som en fortælling om de uundgåelige følger af en voksende forslugenhed. Hitlers karriere så han i lyset af Mette Bygekæt.

1 Anna Sophie Seidelin: Folkeeventyr og remser. Kbh. 1970. 2 Rikard Berge: Norsk eventyrstil. Norsk folkekultur 1 (1915) 12-21; 3 (1917) 145-50; 4 (1918) 49-79; 5 (1919) 156-72; 7 (1921) 64-68; 12 (1926) 64-72; 16 (1930) 118-22; 19 (1933) 41-65. Citat fra 4, 78. 3 Jfr. Peter Madsen: Det integrerede normbrud. Poetik III:1 (1970) 1-19. 4 A. Aarne & S. Thompson: The Types of the Folktale. (FFC 184). Helsinki 1961. 5 Tallene mellem skråstreger henviser til Åge Skjelborg (red.): Topografisk ordning af Danmarks egne. Kbh.: Dansk Folkemindesamling, 1967. Heri betegner nr. 2-629 sogne og byer på Sjælland, Møn og Samsø, nr. 640-690 Bornholm, og nr. 1171 ff Jylland. 6 Jfr. Bengt Holbek: Æsops levned og fabler I-II. Kbh. 1961-62. Bd. II, s. 183 nr. 126.

Summary

The fat cat

A record of Aarne-Thompson Type 2027 from Western Sjælland is analyzed. In this tale, a cat is left alone at home while the old woman goes out. He first eats his own meal-pudding and herring, then waits for a long time and finally eats the old woman's portion in spite of severe threats. When she comes home, she takes a stick to beat the cat, but he eats her and leaves home. He meets a ploughman who asks why he has such a big belly. He enumerates all those he has eaten and eats the ploughman as well. Likewise he eats a man who is harrowing, a man who is rolling his land, and a man who is sowing, all with implements and horses. Finally, he is beheaded by a mower and those he gobbled up are freed. The old woman puts his head back on and gives him another portion of meal-pudding and herring.

The text is divided according to episodes. In each, attention is given to three elements: the object of the cat's hunger, the reaction of the object, and the result of the episode. A curious pattern emerges: The *result* is positive for the cat in all episodes except the last where he loses everything. The *reactions*, beginning with that of the old woman who is furious, are progressively weakened; the man who is sowing offers no resistance at all; the mowers, finally, reverse the trend and put the cat in his place. The *objects* themselves, beginning with the ploughman, represent the kinds of work in the fields that take place in autumn, spring, and summer, thus indicating the annual cycle. This is interpreted in the following way: The tale relates of the effects of disobedience to the mistress of the house. She rules the stores and decides how much each may eat. The cat takes more than his share, with the effect that the members of the household are progressively weakened

through the winter and spring. Next summer, when food is again abundant, the lack is overcome and the cat is reduced. The tale presupposes a rural type of household economy, where the stores are filled in the autumn and must last until the following summer. In such a household, everybody must obey the mistress whose responsibility it is that the food is justly shared.

The text is compared to 19 other records belonging to type 2027; none of these exhibits the same pattern. The texts from Jutland, Bornholm, Møn, and Eastern Sjælland have a different pattern. In these, the cat eats the porridge and the woman (or prodigious amounts of bread, porridge, milk, and/or mice) before leaving home. The objects encountered and eaten on his way are: small animals and birds, large animals or a flock of birds, a group of children or young girls, one or several men at work, sometimes also a gentlewoman and a parson; then somebody kills him and liberates them all. A kind of progressive ambition is evident. One informant recently compared this tale to Hitler's career: he progressively gobbled up bigger and bigger countries until he overreached himself, attacking England and Russia. Undoubtedly this is the traditional pattern of the tale.

The records from Western Sjælland exhibit confused patterns. New categories of people appear and some of the animals disappear. It seems that the version summarized initially originated in this confusion. One narrator, dissatisfied with the lack of sense in the sequence of animals and people appearing in available versions, created his (or, more probably, her) own version based on the sequence of events in the annual field work. The text testifies to the ability of narrators to create within the framework of inherited patterns.

As a consequence of this investigation, the distinction between narrative pattern and the structure of meaning must be stressed. Closely related narrative patterns may express quite divergent structures of meaning.

Bengt Holbek; universitetslektor, mag. art.

Hugkrogen, Orup Mark

DK - 4640 Fakse.